

a különböző gyűjteményes kötetekben, tájékoztató kiadványokban, a katonai sajtó hasábjain és nem utolsósorban a katonai akadémiák tanulmánygyűjteményeiben. A háború befejeztével — bizonyítják a szerzők — széleskörűen kibontakozott a tapasztalatok tanulmányozása. A munkák zöme az egyes hadműveleteket — moszkvai, sztálingrádi, kurszki, belorusszia, visztula—oderai, berlini, prágai stb. — dolgozta fel és csak később láttak napvilágot a hadművészet fejlődésével és az egyes haderőnemek helyével és szerepével foglalkozó átfogó és értékelő művek. Ez azzal indokolható, hogy szükség volt a tények további felhalmozására és objektív értékelésére. Az 1950-es évek közepéig megjelent munkákon érezhető a dokumentumbázis szegénysége, de a szubjektív megítélés is egyes események és jelenségek kapcsán; a zömében időrendi, leíró jelleg, a tudományos általánosítás hiánya és az objektív nehézségek elkendőzésére való törekvés.

Miután az ezt követő években szélesebb körben publikálták a háborús dokumentumokat és megszületett a Nagy Honvédő Háború hivatalos periodizálása, sokkal objektívabb és tudományosabb alapokon nyugvó művek láttak napvilágot, melyek mélyrehatóan és sokoldalúan világították meg a Szovjetunió Fegyveres Erőinek felszabadító misszióját, a háború legsúlyosabb csatáinak pozitív és negatív tényezőit. Ilyen körülmények között került sor az egyik legjelentősebb,

alapvető 6 kötetes mű, „A Szovjetunió Nagy Honvédő Háborújának története 1941—1945” megírására és kiadására.

A szerzők hangsúlyozzák, hogy az eddigi jelentős feltáró munka ellenére is további kutató és általánosító tevékenységre van szükség, főleg a fegyveres erők hadászati irányítása, a fegyveres küzdelem egészének tervezése, az emberi és anyagi tartalékok létrehozása és felhasználása, a fasizmus ellen küzdő népek és hadseregeik fegyverbarátsága, valamint a Nagy Honvédő Háború — mint rész — és a második világháború — mint egész — összefüggései és kölcsönhatása kérdéseiben.

Ennek az igénynek kíván eleget tenni az azóta már megindult „Második világháború története” című 12 kötetes mű, melynek egyes köteteit folyóiratunk hasábjain ismertetjük.

Összességében a szerzői kollektíva elemző, nézeteire és jelentőségére nézve átfogó és a gyakorlati munkát segítő könyvet adott a hadtörténelem iránt érdeklődő olvasók kezébe. A művek anno tált ismertetése hozzájárul az egyes eseményeket kutatók munkájának megkönnyítéséhez, bár néhány alapvető és általunk is ismert hadtörténelmi munka a bibliográfiából kimaradt. Kétségtelen, hogy bármilyen irányú további kutatás feltételezi az eddig feltártak ismeretét, rendszerezését — ezt adják számunkra a könyv szerzői és ebben rejlik fő értéke is.

Nádor Tibor

KÜLFÖLDI HADTÖRTÉNELMI FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE

Voenno-iztoriceszkij Zsurnál (Szovjetunió) 1977. 7—12. sz.

A folyóirat 1977. második félévi számai közül elsőként *P. Cigankov*: „A lövész (gépkocsizó lövész) és harcokosi alegységek harcászati elveinek fejlődése a támadó harc terén a háború utáni években” c. tanulmányát (1977. 7. sz., 37—45. o.) emeljük ki.

Az említett időszakban a harcászat fejlődése két szakaszban megy végbe. Az első szakasz a Nagy Honvédő Háború befejezésétől addig az időig terjed, amikor a hadseregben még nem rendszeresítet-

ték a magfegyvert (1945—1953), a második szakasz a magfegyver és a rakéta-technika rendszeresítésének időszaka. Ez a második szakasz szintén két részre osztható. Az egyik a magfegyver rendszeresítésének időszaka (1954—1959), a második a különféle rakéták rendszeresítésének időszaka (1960-tól).

A háború után a harcászat a világháború tapasztalatai alapján fejlődött tovább, miközben figyelembe vették a fegyverzet és a harci technika tökéletesedését. A háború tapasztalatai, különösen a harmadik szakaszban, azt mutatták, hogy jelentősen megnőtt az áttörés 1 ki-

lométeres szakaszára összpontosított erők és eszközök mennyisége: 6—8 lövész-zászlóalj, 200—300 löveg- és aknavető, 20—30 harckocsi. A lövész alegységek — sőt egységek — szűk területén tevékenykedtek és gyakran fölösleges veszteségeket szenvedtek. Mindezt figyelembe véve, az első szakaszban felülvizsgálták az előírásokat. Célszerűnek látszott, hogy a kb. 80 embert számláló lövészszázad, a láncban 4—6 méteres távközoeket tartva a lövészek közt, 320—480 méteres arcvonalon, a két lépcsőben támadó lövész-zászlóalj 700, az egy lépcsőben támadó pedig 1000 méteres arcvonalon támadjon. Mivel a hadosztály és az ezred harcadata mélységben megnőtt, és mivel a zászlóaljat is megerősítették tüzérsgel és harckocsikkal, pontosították az alegységek feladatait is. A lövész-zászlóalj közvetlen feladata volt az első védelmi vonal áttörése, következő pedig az ezredtartalék védelmi vonalának elfoglalása. Ezután kapott kiegészítő feladatot a támadás kifejesztésére a védelem mélységében. A lövészszázadban és szakaszban nem történt lényeges változás. A zászlóalj a háborús tapasztalatok alapján gyakran két lépcsőre tagozódott, legalábbis a főirányban; a század és a szakasz láncban támadott.

Ebben az időszakban az alegységek rendszerint az ellenséggel való közvetlen érintkezésből támadtak. Nagyon fontos dolognak tartották az első vonal egyidejű támadását. A harcsubályzat megkövetelte, hogy a harckocsi és a gyalogság egyidejűleg támadják az első vonalat, folyamatosan haladjanak előre és ne szakadjanak el a tüzérsg tüzeitől. A folyamatos támadást a tűzhengeren kívül a bombázók és a csatagépek támogatták. A gyakorlatok tapasztalata szerint az áttörés üteme kétszer gyorsabb volt, mint a múlt háborúban. Ha az egyes szilárd védelmi pontok leküzdése lassította volna az ütemet, igyekeztek azokat megkerülni. Az ellentámadásokat a szárnyakon és hátulról mért csapásokkal számolták fel. Az első időszakban tehát megoldották a támadó harcászati egyik legfontosabb kérdését: a fő védelmi vonal rövid idő alatt, gyors ütemben történő áttörését.

A magfegyver elterjedése és más harci eszközök gyors fejlődése új szakaszt nyitott a harcászati fejlődésében. Amikor megnőtt a támadó csoportokra mért esetleges atomcsapás veszélye, a csapatokat szét kellett tagolni, hogy egy csapás ne érintsen egyszerre két lövész-(gépkocsi-zó lövész) és harckocsi zászlóaljat. Az alegységek támadó arcvonalának szélessége megduplázódott: a zászlóaljé 1500, a századé 500—700, a szakaszé 150—200, a

rajé pedig 50—70 m-re nőtt. Megváltozott a lövész- és harckocsi alegységek harc-feladatának tartalma is. A zászlóalj harc-feladata közvetlen és távolabbi feladatokra oszlott. Az első időszakhoz képest jelentősen megnőtt a közvetlen feladat mélysége. Beletartozott a védelmi pontok megsemmisítése az első és a második védelmi vonalban. A távolabbi feladatba tartozott a harmadik vonal áttörése és a második övezet elérése. A kijelölt objektumok elfoglalása után az alegységek folyamatosan haladtak előre a megjelölt irányban. Az alegységek harcrendje a második időszakban nem változott.

Különös figyelmet szenteltek az együttműködésnek is. Pontosan kidolgozták az együttműködés rendjét a lövészek, harckocsik és a tüzérsg között, hogy gyorsan ki tudják használni az atomcsapás eredményét. Az együttműködésben új volt a ledobott légideszanttal való egyeztetés; természetesen új módszereket követelt a vegyi és sugárfelderítés is. A támadásba való átmenetkor az első vonalhoz érkező alegységek század- és szakaszoszlopokba fejlődtek, majd elérve a roham vonalát, a harckocsik és a gyalogság gyorsan vonalba és láncba bontakozott szét és folyamatosan támadott. Az első vonal áttörése a gyakorlatok tanúsága szerint gyorsabb volt, mint az előző időszakban.

A támadás menetében az alegységeknek atomcsapást szenvedett körzeteket kellett leküzdeniük. Ilyenkor a harc előtti alakzatot vették fel, a gyalogság a harckocsik mögött haladt páncélozott szállító járműveken, vagy deszantként a harckocsikon. Ugyanígy haladtak előre ott is, ahol az ellenség nem védekezett szervezeten.

Újabb változást hoztak a 1960-as évek, amikor rendszeresítették a különféle rakétákat és tökéletesedett a magfegyver és az alegységek új harckocsikat és PSZH-kat kaptak. Megjelentek olyan nézetek is, hogy a támadó harcot nemcsak magfegyverrel, hanem hagyományos eszközökkel is folytatni kell. Pontosítani kellett a támadó arcvonal szélességét, a támadás mélységét, a harcrendet, stb.

A gépkocsi (harckocsi) zászlóalj a körülményektől függően 2 km, a század 800 m széles arcvonalon támadott. Ha magfegyvert nem alkalmaztak, az arcvonal a zászlóalj esetében 1000, a század esetében 500 méterre szűkült. A szakasz és a raj 200, illetve 40 m széles arcvonalon támadott.

Jelentősen változott a harc-feladat tartalma. Az első lépcsőben támadó zászlóalj (század) közvetlen feladata

rendszerint az volt, hogy semmisítse meg az ellenség élőerejét és tüzérszervezetét az ellenség első védelmi övezetének védelmi pontjaiban. A távolabbi feladat keretein belül, tovább folytatva a támadást és együttműködve más alegységekkel, megsemmisítette az ellenséget a védelem mélységében. Atomcsapással egybekötött támadás esetén a harc feladat jelentősen megnőtt.

A harcrend a körülményektől függött. A zászlóalj egy lépcsőben támadott, a tartalék biztosításával. A PSZH-kon elhelyezett század arcvonalba tagozódott szakaszokból állt, 100 méteres távközökkel a járművek között. A gyalogos támadás alakzata a lánc volt. A láncban támadó szakasz 40 méteres távközt tartott a rajok között. A harcoksi század harcrendje a szakaszok arcvonalából állt, 100 méteres távközökkel a szakaszok között.

A 60-as években a gépkocsizó (harcokosi) alegységek támadásának alapformája a menetből való támadás volt.

Magyarországon nem nagyon ismert kérdéssel foglalkozik K. Sztalbo: „A tengeri deszant alkalmazásának művészetéről” c. írása. (1977. 8. sz., 37—43. o.)

A háború alatt a flotta és a hadsereg sok deszantot hajtott végre. Az 1941-es nyári—őszli hadjáratokban a deszantokat még azok szerint az elvek szerint szervezték, amelyek a háború előtt alakultak ki, és amelyek a harcszabályzatokban le voltak fektetve. Ezek az elvek a háború alatt a gyakorlati tapasztalatok alapján továbbfejlődtek.

A háború kezdetekor a flottának nem voltak speciális deszanthajói, és rendkívül kicsi volt a tengerészgyalogság létszáma is. Mindössze egy dandár létezett, amelyet 1940 közepén hoztak létre, és amelyik a Balti Flotta állományába tartozott. A flotta lényegében az egész háború alatt nem kapott megfelelő deszanthajókat. A Leningrádban gyártott hajók lassú járatúak, tengeri hajózásra kevésbé alkalmasak voltak, gyenge fegyverzettel rendelkeztek és alapjában véve szállításra voltak használhatók. Ezért a deszanthoz különböző naszádotokat, halászhajókat, tengeri dereglyéket alakítottak át. Nagy erővel folyt a tengerészgyalogság alakulatok szervezése, amelyek a háború végére a flotta fegyvernemét képezték.

Ezek következtében a szervezésnél nemcsak a hadászati-harcászati helyzetet kellett figyelembe venni, hanem azt is, hogy olyan mélyjáratú hajókkal kell operálni, amelyek nem képesek a partot közvetlenül megközelíteni. Ez lassította az első lépcsők harcba vetését, a tá-

madás kifejlesztését, a harcoksi és a tüzérség kiszállítását. Le kellett tehát mondani a deszant „part—part” módszeréről, amelyet az angol—amerikai erők alkalmaztak. A szovjet deszantok a „part—szállítóeszköz — partraszálló eszköz — part” elvét voltak kénytelenek alkalmazni, vagy közvetlenül az ellenség által megszállt kikötőben szálltak partra (Feodoszia, Kercs, Novorosszijszk, Oszipenko, Linahamori, stb.).

A háború első szakaszában nem volt elég repülőgép sem ahhoz, hogy fedezze a hajókat és a deszant csapatokat. A deszantok helyét a vadászgépek hatósugarán belül kellett kiválasztani.

Deszantokat az egész háború alatt alkalmaztak. Pl. 1941—1942-ben hajtották végre a háború legnagyobb deszanthadműveletét, a kercs—feodosziai deszantot. A Fekete-tengeri Flotta két hadsereget szállított partra a kercsi félsziget, közvetlenül Feodoszia kikötőjében. Ezt a deszanthadműveletet akkor hajtották végre, amikor folyt az ellentámadás Moszkva, Rosztov és Tyihvin alatt, és amikor a fasiszták másodszor ostromolták Szevasztopolt. A krími front a flottával együtt nemcsak nagy veszteségeket okozott Manstein 11. hadseregének, hanem hosszú időre lekötötte azt a Krímben.

Meg kell említeni, hogy a deszantokat egyformán alkalmazták a hadászati védelem és a hadászati támadás időszakában. A hadászati védelem időszakában hajtották végre az összes deszantok 35%-át, amelyekben 57 ezer ember vett részt. Az Egyesült Államok, Anglia, Németország és Japán csak saját háborújuk támadó szakaszában hajtottak végre deszantokat.

A tengeri deszant célja a túlerőben lévő ellenség nagy szárazföldi csoportjainak szétzúzásában való részvétel, az ellenség tartalékainak lekötése. Ilyen szempontból csaknem minden deszant sikeresen oldotta meg feladatát.

A szovjet deszantokat nem érte támadás a tengeren való átkeléskor: majdnem mindet egy éjjel hajtották végre és a németeknek nem volt idejük összevonni hajóikat. Így volt pl. Odessza védelmének, a Grigorjevka falunál 1941. szeptember 22-én éjjel végrehajtott deszantnál stb. Az ellenség elhárítása viszont igen erős volt a partról és a levegőből: ez tette szükségessé a légi védelmet.

A deszantok előkészítése 1—2 naptól kezdve több hétig is tartott. Novorosszijszk esetében több mint 20 nap állt rendelkezésre.

A hadműveletek többsége harcászati jellegű volt. A deszantok akkor lehetek

sikeresek, ha teljesen titokban készítették elő őket. Az álcázás mellett alkalmazták az ellenség félrevezetését is. A deszant sikerét emellett elősegítette a tengeren való manőverezés, a tüzérségi előkészítés és repülőátmadás.

A váratlanság tényezőjét biztosította az 1943-as, Sztacsinka mellett végrehajtott deszantnál az, hogy a hajók különböző kikötőkben gyülekeztek. A novorosszjszki deszantnál félrevezető direktívákat adtak ki a partraszállás helyéről, és gondoskodtak róla, hogy ez az ellenség tudomására jusson. A direktívában megjelölt helyen partra is szállt egy felderítő osztag. Más esetekben néhány irányban félrevezető tevékenységet folytattak, a légi előkészítést rendkívül széles skálán végezték, a hajók félrevezető manővereket folytattak és félrevezető járatokon közlekedtették őket.

Az előkészítés idején rendkívül nagy jelentőségű volt a személyi állomány erkölcsi-pszichológiai felkészítése.

A tengeri eszközök szűkös volta miatt a deszantnak a légi támogatás jelentette a legnagyobb segítséget mind a partraszállásnál, mind pedig a szárazföldön folytatott harcban. 1943-ban pl. Eltingen körzetében a deszant november 1—3. között, csatarepülők segítségével, az ellenséges gyalogság és páncélosok 37 ellentámadását verte vissza, miközben a szállítógépek biztosították a lőszer, élelmi-szert és gyógyszert.

Bizonyos fokig már a magyarországi harcokat is érinti N. *Bjunnyenko*: „A Dunai Hadiflottilla harci alkalmazásának sajátosságai 1944-ben” c. közleménye (1977. 9. sz., 101—106. o.)

A Főhadiszállás, előre számítva a Duna medencéjében kibontakozó támadó hadműveletekre, 1944. április 11-én utasítást adott N. Kuznyecov tengernagy, haditengerészeti népbiztosnak, hogy készüljenek fel a Dunai Flottilla létrehozására és átírányítására. Az intézkedést szükségessé tette az is, hogy az említett térségben az ellenség jelentős folyami erői tevékenykedtek. A Dunai Flottillát április 13-án hozták létre a felosztalt Azovi Flottilla egységeiből a Fekete-tengeri Flotta keretei között. Parancsnoka Sz. Gorskov ellentengernagy lett.

A flottillát nem lehetett a tengeren átírányítani, mert a Krímben még harcok folytak, és ez nem tette lehetővé a kikötők, bázisok használatát. Ezen kívül sok hajó javításra szorult és a javítások elvégzése nélkül a tavaszi viharok idején veszélyes volt a tengeri hajózás. Ugyancsak figyelembe kellett venni azt is, hogy

a Fekete-tenger északnyugati része el volt aknásítva. Ezért a hajókat vasúton elszállították Zaporozsje körzetébe, ahonnan a folyón leereszkedtek a Dnyeper—Bug limánba, majd tengeri úton mentek át Odesszába. A hajókat, a fegyverzetet és a személyi állományt 600 vagonnal szállították át. Ilyen kombinált átszállítására a Nagy Honvéd Hábóru idején először került sor. Ez lehetővé tette a hajók harcalkészültségének helyreállítását, a személyi állomány feltöltését, valamint azt, hogy a fiatal matrózok elsajátítsák a technika kezelését.

A flottilla először a iasi-kisinyovi hadműveletben vett részt (1944. augusztus 20—29.). Elősegítette azt, hogy a 3. Ukrán Front csapatai átkeljenek a Dnyeszter limánon, deszantokat tett partra, tüzérségi tüzrel támogatva a támadó szárazföldi csapatokat, biztosította a Dnyeszter limánon és a Dunán való átkelést. A 13 kilométer széles limánon való átkelésben a 83., 255. dandár és a 369. tengerészgyalogos zászlóalj deszantjai játszottak fontos szerepet. A limán nyugati partját augusztus 22-én felszabadították.

Augusztus 23-án este a flottilla hajói kifutottak Odesszából azzal a céllal, hogy betörjenek a Dunára, elfoglalják Zsebriánit, Vilkovót és Kiliját. 24-én hajnalban deszantot tettek partra, amely elfoglalta Zsebriánit, valamint azt az egyetlen utat, amelyen az ellenséges csapatok igyekeztek kimenekülni a bekerítésből. Ebben a harcban megsemmisítettek 1500 és elfogtak 4400 katonát és tisztet. A deszant 28 embert veszített halottakban és sebesültekben. Közben egy rohamcsoport a Fekete-tengeri Flotta torpedónaszádjainak és repülőinek fedezete alatt betört a Kilijai ágba, egy deszant elfoglalta Vilkovót. A következő napon deszantok elfoglalták Kilija-Novaja és Kilija-Sztaraja, Tulcsa és Szulina kikötőit. Ezzel két részre vágták az ellenséges flottillát: annak egy része a Dunán, másik része a Fekete-tengeren rekedt. Ettől kezdve a flottilla mind gyakrabban bukkant fel az ellenség hátában, megkönnyítve a szárazföldi csapatok tevékenységét. A 3. Ukrán Front csapatai, a flottilla közreműködésével, másfél napos harc után, augusztus 27-én elfoglalták Galacot, a következő napon pedig Brailát. Dobrudza elfoglalása és a román—bolgár határ megközelítése attól függött, mennyi idő alatt tudnak átkelni a Dunán. Augusztus 24. és szeptember 8. között a flottilla hajói az aknaveszélyes Dunán átszállítottak 179 ezer embert, több mint 8 ezer gépkocsit, 340 harckocsit, 420 traktort, 2200 löveget és kb. 44 ezer lovat.

Augusztus 30-án a flottillát hadműveleti szempontból a 3. Ukrán frontnak rendelték alá.

A szeptember 28. és október 20. között lefolyt belgrádi hadműveletben a flottilla aktívan támogatta a csapatokat, nagyméretű szállításokat és a Dunán való átszállításokat hajtott végre.

A budapesti hadművelet (1944. október 29.—1945. február 13.) kezdetére átszállították a Dunán az Első Bolgár Hadsereget, az 57. hadsereget és a 44. gépesített gárdahadtestet. Az átkelés befejezésének ütemében a hajók a budapesti irányban gyülekeztek. Két csoportra osztották őket. A 2. csoport bázisa Újvidék lett. Ez az 57. hadsereget és a jugoszláv hadsereget támogatta, az 1. csoportnak el kellett érnie Bajját, hogy együttműködjön a 4. gárdahadsereggel.

Mindkét csoportnak nagy nehézségeket kellett leküzdenie. A 2. csoportnak pl. az egész úton végig fel kellett szedni az aknákat, az 1. csoport pedig nem tudott feljutni Belgrádtól Bajjig, mert Kamenyicától a Dráva torkolatáig a Duna jobb partja a németek kezén volt. Ezért kénytelenek voltak a Tiszán és a csatornákon megkerülni ezt a szakaszt. Ehhez előbb meg kellett tisztítani a csatornákat és helyre kellett állítani a zsilipeket. A hajók november 17. és 27. között hajóztak át a Dunára és november végén érték el Baja körzetét. A 3. Ukrán Front parancsnoksága a budapesti hadművelet idejére a következőkben határozta meg a flottilla feladatait: az 57. és 4. gárdahadseregek támadási övezetében deszantok partrevésével és csapatok átszállításával segítse elő az ellenség partmenti védelmi pontjainak felszámolását; tűzértségi tűztámogatással segítse a szárazföldi csapatokat; biztosítsa a csapatok hadműveleti átszállítását. A deszantok és átszállítások végrehajtása mellett a két csoport csak december folyamán megsemmisített 30 ellenséges páncélost, 12 tűzértségi és aknavető üteget, kb. 100 tűzfészket és több mint 1500 ellenséges katonát.

A jubileumi 10. szám „A Nagy Honvédő Háború és a háború utáni időszak” összefoglaló cím alatt hat tanulmányt közöl, amelyek áttekintik az egyes fegyvernemek fejlődését a háború alatt. Ezek közül *J. Pavlovskij*: „A szárazföldi csapatok” c. cikkét emeljük ki. (1977. 10. sz., 20—27. o.)

A szovjet katonai elmélet — helyesen — abból a tételből indult ki, hogy a győzelmet csak az összes fegyvernemek együttes erőfeszítésével lehet kivívni. A második világháborúban az ellenség szétzúzásaiban mégis a szárazföldi csapatok

játszották a fő szerepet. Ide tartozott a fegyveres erők személyi állományának 80—87%-a, mindig ezek alkották a hadászati csoportosítások alapját.

A háború kezdeti, hallatlanul nehéz szakaszában ezek az erők 4000 km széles arcvonalon, aktív védelemmel felmorzsolták az ellenség válogatott csapatait és megteremtették a feltételeket az ellentámadáshoz Moszkva alatt. Ez az ellentámadás hozta a német csapatok első komoly vereségét és szétoszlatta a „vilámháborúval” kapcsolatos reményeket.

1942-ben a szárazföldi csapatoknak ismét súlyos megpróbáltatásokat kellett kiállniuk. A fasiszták hatmillió hadsereget vontak össze és május—június folyamán ismét támadásba lendültek. Nagy áldozatok árán eljutottak Voronyezshez, a Volgához, az Észak-Kaukázushoz, de ezen a vonalon megállították őket. 1942-ben következett be a 330 ezer német bekerítése és megsemmisítése. A következő években a bekerítés alapvető hadműveleti formává vált.

Az 1942. novemberétől 1943. március végéig tartó támadó hadműveletek eredményeként az ellenség több mint 100 hadosztályt, csak Németország 1,2 millió embert, az egész fasiszta blokk pedig 1,7 millió embert, 27 ezer löveget, 7,4 ezer páncélost és 4,3 ezer repülőgépet veszített.

1943 meghozta a gyökeres változást a szovjet fegyveres erők javára.

1944-ben, egy sor támadó hadművelet eredményeként, felszabadították a Szovjetunió egész területét és megkezdték a közép- és kelet-európai országok felszabadítását.

1945 elejére a nagy harci tapasztalatot felhalmozott szovjet csapatok a személyi állomány létszámát tekintve több mint kétszeres, a tűzértségi terén csaknem 4-szeres, a harcokocsik terén több mint 3-szoros fölényben voltak az ellenséghez viszonyítva. Ez lehetővé tette, hogy más fegyvernemekkel együtt az egész fronton támadjanak.

A szovjet fegyveres erők a háború folyamán megsemmisítettek, foglyul ejtettek, vagy szétzúztak 607 ellenséges hadosztályt. Ez több mint háromszorosa annak a hadseregnek, amely megindította a támadást a Szovjetunió ellen.

A háború alatt tovább fejlődött a szárazföldi csapatok hadművészete.

A háború előtt a szovjet hadtudomány a frontot tartotta a fegyveres erők hadászati csoportosításának. Ennek az volt a feladata, hogy meghatározott hadászati irányban ténykedjen és képes legyen fontos katonai-politikai feladatokat meg-

oldani. A háború azonban megmutatta, hogy a front, annak ellenére, hogy erői jelentősen megnőttek, az esetek többségében nem tudott ilyen feladatokat megoldani. Hadászati sikert csak úgy lehetett elérni, ha az ellenség nagy csoportosításait több front erőivel zúzták szét. Így a frontheadművelés a hadászati hadművelés részévé vált, amelyben a front egymás után több nagy hadművelési feladatot oldott meg. A front tehát hadművelési-hadászati csoportosítássá vált. Ezzel egyidejűleg kidolgozták a frontcsoportok hadászati hadművelésének új elméletét, amelyet sikeresen alkalmaztak a háború folyamán. Sikertült megoldani olyan új kérdéseket is, mint a hadászati együttműködés megszervezése, a hadászati tartalékok felhasználása, a főcsapás irányának kiválasztása, a hadműveletek tervezése stb.

Azok az ellenséges csoportosítások, amelyeket egy front erőivel kellett szétzúzni, rendszerint 12—18 hadosztályból álltak, amelyeket pedig hadseregnyi erővel semmisítették meg, 5—6 hadosztályból.

A háború folyamán a szárazföldi csapatok megoldottak egy olyan fontos problémát, mint az erők összpontosított alkalmazása. A háború első szakaszának kezdetén az erők és eszközök egyenlően voltak elosztva az arcvonalon, de már a Főhadiszállás 1942 elején kiadott direktívái szerint áttérnek a bátor és határozott összpontosításra.

A megnőtt lehetőségek alapján erős csapásmérő csoportosításokat hoztak létre. Az áttörés helyén, amely a front támadási arcvonalának 16—40%-át tette ki, összpontosították a lövészadosztályoknak időnként 80%-át, a tüzérség 70%-át, a harcokcsik és önjáró lövegek 90%-át, a légierő 100%-át. Ez lehetővé tette azt, hogy a főcsapások irányában olyan erő alakuljon ki, amely legfontosabb támadó hadjáratokban a gyalogság terén 3—6 szoros, a tüzérség és a harcokcsik terén 6—8-szoros, a légierők terén 2—4-szeres fölényt jelentett.

Jelentősen fejlődött a csapatok hadművelési felépítése. Az ellenséges védelem erősítése a háború második szakaszától kezdve megkövetelte az erőfeszítések állandó kifejlesztését. Ezt csak egyre erősebb első, második (a hadseregeknél időnként harmadik) lépcsők, erős mozgó csapatok, nagy tartalékok létrehozásával lehetett elérni.

Sikeresen oldottak meg olyan feladatot is, mint az ellenség mélyen tagolt védelmének áttörése. Jelentősen megváltozott az üldözés megszervezése és folytatása, amely gyors ütemben haladt, nagy mély-

ségben, éjjel és nappal. Ebben a főszerepet a harcokcsi-alakulatok játszották, amelyek időnként 60—80 kilométerre, sőt néha még ennél is távolabbra elszakadtak a lövészegységektől.

A hadművészet fejlődéséhez jelentős hozzájárulás volt a nagy vízi akadályokon menetből való átkelés (Gyeszna, Dnyeper, Visztula, Odera).

A háború folyamán állandóan tökéletesedett a szárazföldi csapatok szervezeti felépítése, nőttek a lehetőségek, növekedett a mozgékonyaságuk. A háború végére a front állományában a háború eleji állapotokhoz képest 10-szer több löveg és aknavető, 16-szor több harcokcsi, 10—15-ször több repülőgép volt.

A 11., ugyancsak jubileumi szám folytatja az előbbi számban megkezdett sorozatot, a fentebb említett összefoglaló cím alatt. Innen A. Babadzsanjan: „A harcokcsi és gépesített csapatok” c. írását emeljük ki.

A háború kezdeti időszakának rendkívüli nehézségei különösen súlyos helyzetet teremtettek a harcokcsi- és gépesített alakulatoknál, amelyek átszervezés alatt voltak és éppen ekkor folyt fegyverzetük lecserélése. Ennek ellenére azonnal bekapcsolódtak a védelmi harcba, és nagy veszteségeket okoztak az ellenségnek. A Moszkva alatti csatában már nagy szerepet játszottak az ellenség védelmének áttörésében és az üldözésben.

1942-től kezdve már jelentősen nőtt a harcokcsik gyártása, aminek következtében már ez év tavaszán lehetővé vált harcokcsihadtestek, majd gépesített hadtestek létrehozása. Ezeknek döntő szerepük volt a sztálingrádi ellentámadásban.

A kurszki ütközetben, a történelem legnagyobb páncélos csatájában, súlyos csapást mértek az ellenségre.

A háború befejező szakaszának támadó hadműveleteiben önállóan, vagy a lövészalakulatokkal együtt törték át az ellenség védelmét; üldözték, bekerítették az ellenséges csapatokat, fontos hídfőket foglaltak el a nagy folyók mellett. A háború folyamán 6 harcokcsihadserég, 12 harcokcsi- és 9 gépesített hadtest kapta meg a kitüntető gárda nevet.

A háború alatt sokat fejlődött az alkalmazás módszere. Egyre nagyobb összpontosítást hajtanak végre a főcsapás irányában. A Visztula—Odera, valamint a berlini hadművelésben egy hadászati irányban két front keretei között négy harcokcsihadserég, több önálló harcokcsi- és gépesített hadtest és dandár tevékenykedett, összesen 6,5 ezer harcokcsival és önjáró löveggel. Ez több, mint 1944.

januárjában az összes frontokon tevé-
csökkentésére vonatkozott.

Az álcázás előírásainak szigorú betar-
tása hamarosan jó eredményekkel járt
és lehetővé tette az ellenség félrevezeté-
sét. A központi fronton az ellenség csu-
pán 1941. augusztus 14. és 18. között 6—
11 alkalommal támadta a jól előkészített
6 álpülöteret, amelyeken furnérma-
ketteket és használhatatlan vitorlázó gé-
peket helyeztek el. Ugyanezen idő alatt
egyszer sem támadták a 4 km-re levő
erdőben elrejtett bombázókat.

A háború első éve alatt szerzett ta-
pasztalatok lehetővé tették a nyári és té-
li álcázás módszereinek tökéletesítését.
Ha a repülőtér ismert volt, igyekeztek
olyan látszatot kelteni, hogy kicsi a for-
galma, vagy egyáltalán nem használják,
esetenként pedig komplex álcázást haj-
tottak végre, amely kiterjedt a kifutópá-
lyákra, a megközelítő utakra, épületekre,
repülőgépekre. A repülőtereken ál-
bombatölcséreket, árkokat, vízmosásokat
készítettek. Igen elterjedt módszer volt,
hogy utakat imitáltak, nyáron úgy, hogy
kerékszeléségekben lekaszálták a fűvet, té-
len pedig szánkókkal és talajgyengelő
boronákkal nyomokat fektettek a hóba.
Esetenként az egész repülőteret telera-
kták mesterséges bokrokkal. 1942—43 fo-
lyamán a 14. légihadsereg repülőterein
20 hektár mocsárimitációt hoztak létre.
A gépeket beállították a fák és bokrok
közé és gallyakkal álcázták. A kiszolgáló
gépkocsikat szétszórta és a gépektől tá-
vol, ugyancsak álcázva helyezték el.

Télen a kifutópályákon a havat leta-
posták, néha el is takarították. Ez elke-
rülhetetlen volt, mert a gépek télen is
kerekeken működtek. Az így keletkezett
nyomokat különböző módon tüntették el.
Az egyik repülőteren szalmát szórta-
k szét a kifutópályán, más helyeken úgy
lehengerelték a havat, hogy a kerekek
ne hagyjanak nyomot. A gépeket és gép-
kocsikat külön kijelölt helyen töltötték
fel, és hóban tilos volt üzemanyag, va-
lamint olajnyomokat hagyni.

Nyílt területen a gépeket álcázó háló-
val borították le. Kaszálás és aratás ide-
jén boglyákat, vagy ezek imitációit alkalmaz-
ták a pályák és a gépek álcázására.

Előfordult az is, hogy a repülőgépeket
maketteknek álcázták. 1943-ban például,
a Krím felszabadításának idején, az el-
lenség rendszeresen támadta a 8. légihad-
sereg egyik repülőterét repülőgépekkel és
tüzérségi tüzellel. A repülőtér közel volt
az első vonalhoz és a harc feladatok
miatt nem lehetett elhagyni. A repülőgé-
peket félrevezető színű anyagokkal ma-
ketteknek álcázták, a repülőtér másik
részén pedig teljesen élethű maketteket

A háború alatt az ipar összesen 104
ezer harckocsit és önjáró löveget gyár-
tott.

A T—34—85, az ISZ harckocsik, az
ISZU—100, ISZU—122, ISZU—152 önjáró
lövegek termelésének növekedése követ-
keztében 1944 végén, 1945 elején lehetővé
vált a meglévő csapatok átszervezése és
új alakulatok létrehozása. Minden harc-
kocsihadseregbe bekapcsoltak egy önjá-
ró-tüzérdandárt, aminek következtében a
hadseregben a harckocsik és önjáró lö-
vegek száma 800—930-ra emelkedett. A
harckocsihadszeregben megnövekedett az önjá-
ró és más lövegek számát. 144 végén
— 1945 elején ISZ harckocsikból és
ISZU—152-es önjáró lövegekből nehéz
gárda-dandárokat hoztak létre.

Érdekes adatokat tartalmaz *E. Szima-
kov*: „A légierők hadműveleti álcázása a
támadó hadműveletekben” c. tanulmánya
(1977. 12. sz., 19—26. o.)

A háború első napjainak tapasztalatait
összegezve a légierők parancsnoka már
1941. júliusában kiadta azokat a direktí-
vákat, amelyek a repülőterek álcázásá-

állítottak fel. Ettől kezdve az ellenség ezeket támadta.

Különös figyelmet fordítottak arra, hogy az álcázási fegyelmet ne csak a földön tartsák be, hanem a levegőben is, különösen a repülőterre való visszatérésnél. Fennállt ugyanis az a veszély, hogy az ellenséges felderítők követik a visszatérő gépeket. Ezek leválasztására különböző módszereket alkalmaztak. A gépeknek ellenőrző pont felett kellett átrepülniük, kőpályán közelítették meg a repülőteret, áltreplőtereken imitálták a leszállást.

A támadó hadműveletek előkészítése és folytatása idején a repülőgépek álcázásának különböző módszereit alkalmazták.

Az első abban rejlett, hogy a repülőgépek áttelepülése után az addig használt repülőtereket áltreplőterekké alakították át.

A második módszer az volt, hogy az ellenség valószínű repülési irányjaiban fekvő működő repülőtereket áltreplőterekkel védték, amelyeket a helyi lakosság előtt is titokban készítettek el. A maketteket távol készítették el és éjjel szállították oda. A belgorod—harkovi hadművelet idején pl. a 2. légihadsereg álcázó részlege az 5 éjjeli kifutópálya 5 km-es körzetében 2 éjjeli álkifutópályát épített. A visszatérő gépeket követő felderítők figyelmét az ál-pályákra vonták, amelyeket aztán csupán 1943. június 5-e és július 17-e között 11-szer támadtak, míg a valódiakat egyszer sem.

1943 nyarán, a Donyec-medencéért folyó harcok idején, a németek négyszer több támadást hajtottak végre az áltreplőterek, mint az igaziak ellen. Az utóbbiakra 400, az előbbiekre csaknem 5000 bombát dobtak.

A kijevei hadművelet idején a 2. légihadsereg álcázó részlege az áltreplőtereket úgy helyezte el, hogy azok magukra vonják az ellenséges gépek figyelmét. 1943. október 1-e és november 17-e között az ellenség 25 alkalommal támadta a hadsereg repülőtereit, ebből 19-szer az áltreplőtereket. Ennek következtében a hadseregnek mindössze 3 repülőgépét semmisítették meg a földön.

Az áttelepülésnél nagy nehézségeket okozott a makettek átszállítása, a helyszínen való elkészítés pedig időnként még nagyobb nehézségekbe ütközött. Ezért a 16. légihadseregnek könnyen szétszedhető és összeszerelhető maketteket kezdtek gyártani, amelyekből egy ZISZ teherautó 6 darabot el tudott szállítani. A 8. légihadseregnek a maketteket textilanyagból kezdték készíteni. A huzatot

helyi anyagokból készített vázra húzták rá.

Az ilyen irányú tevékenység méreteiről ad valamelyes tájékoztatást az, ha számba vesszük, hogy 1944 tavaszán a 16. légihadsereg diszlokációs körzetében 142 repülőter volt. Az áltreplőtereken kb. 300 repülőgépmakettet, 85 gépkocsi- és légelhárító löveg-makettet állítottak fel, 150 félrevezető építményt emeltek. Ennek eredményeként 1944. januárja és szeptembere között az ellenséges légierő a valódi repülőtereket 3-szor, az áltreplőtereket 128-szor támadta. A földön mindössze 1 gép pusztult el.

Az álcázás ellenőrzése céljából a légihadseregnek légifényképezéseket végeztek.

A támadások előkészítése idején a légierő összpontosítását rendszerint valamely félrevezető irányban végezték, hogy a főcsapás iránya rejtve maradjon. A felhasználásra szánt repülőtereket előkészítették, de nem foglalták el. Az áltreplőtereken jelentéktelen mennyiségű makettet helyeztek el, egyes gépek repültek az egyik repülőterről a másikra, imitálva azt, hogy használják őket. Közvetlenül a támadás előtt megemelték a hanyagul álcázott makettek számát, s az ellenség ezekre a repülőterekre összpontosította figyelmét.

Az újonnan érkezett alakulatok először az arcvonaltól 100—150 km-re levő repülőtereken helyezkedtek el, itt készültek fel és a támadás előtt egy nappal települtek át az arcvonalhöz közel levő repülőterekre.

A háborús tapasztalatok azt mutatják, hogy az álcázásra sok anyagot és erőt kellett fordítani. A budapesti hadműveletben részt vett 5. légihadsereg 1944 novemberében és 1945 februárja között 82 valódi repülőteret álcázott és 54 áltreplőteret hozott létre.

A szovjet hadseregben, a németektől eltérően, nem imitáltak állandó repülőtereket, hanem a hadműveleti áltreplőterek hálózatát alakították ki. 1942. júliusa és 1945. májusa között az ellenség az áltreplőterek ellen kb. 1500 támadást hajtott végre és ezekre átlagosan 500 tonna bombát dobtak le. (Lengyel István)

Voennoisztoricieszki Szbornik (Bulgária) 1976.

A bolgár hadtörténelmi folyóirat 1976-os számaiban a fő helyet az évfordulós történelmi-hadtörténelmi események méltatása foglalja el.

Az 1876-os Április Felkelés 100. évfordulójára emlékező több írás a felkelés

politikai, katonai, szervezési előkészítésének, lefolyásának történetét mutatja be, ugyanakkor figyelmet szentel a felkelésben részt vett kiemelkedő személyiségek népszerűsítésére is.

V. *Trajkov* tanulmányában az ún. keleti kérdés lényegét vizsgálja és elemzi a balkáni népek magatartását (1. szám). *Szt. Radev* az Áprilisi Felkelésnek az Osztrák—Magyar Monarchiában kiváltott visszhangjával foglalkozik (2. szám). A *G. Jazarov—P. Petrov* szerzőpáros a felkelés harcairól ad tájékoztatást tanulmányában (1. szám). *Szt. Dojnov* a felkelés szociális-gazdasági és politikai körülményeit taglalja (1. szám). *G. Gincsev* emléket állít azoknak a bolgár asszonyoknak és leányoknak, akik felderítőként, futárként, összekötőként, ápolónőként, vagy más módon segítettek a felkelő hazafiak harcát, mentették életüket (1. szám).

Az Áprilisi Felkelés történetének mélyebb megismeréséhez ad értékes segítséget *K. Vazvazova—Karateodorova* a korabeli nemzetközi sajtóanyag és más levéltári dokumentumok közreadásával, az 1. és a 2. számokban, közel 15 ív terjedelemben.

Iv. *Undzsiev* a folyóirat 2. számában az Áprilisi Felkelés epilógusát jelentő Botev század harci útját mutatja be. Ugyancsak a 2. számban olvasható *A. P. Barbaszov* szovjet történész tájékoztató írása „Az 1876-os Áprilisi Felkelés és a szovjet történelmi irodalom” címmel.

Cv. *Pavlovszka* Vaszil Levcszki tevékenységének jelentőségét méltatja az Áprilisi Felkelés szempontjából (1. szám). *T. Gigov*, a VISZ főszerkesztője, a felkelés egyik kiemelkedő egyéniségéről, a panagjuristei forradalmi körzet vezetőjéről, Georgi Benkovszkiról emlékezik meg írásában (1. szám). Az 1870-es évek bolgár forradalmi mozgalmainak egyik jelentős harcosáról, Georgi Ikonomovról pedig *Szn. Jorgova* ír, bemutatva a forradalmár tevékenységét az Áprilisi Felkelésben is. Ikonomov a felkelés utóharcában, alig harmincéves korában áldozta életét a bolgár nép szabadságáért. (2. szám). Iv. *Sipeszanov* írásában a reakció által 1876. május 28-án, 25 éves korában kivégzett Georgi Dimitrov Szmirliev-Makedoncsetónak, a gornoorjahovi felkelés vezetőjének állít emléket (1. szám).

A bolgár forradalmi munkásmozgalom kiemelkedő alakja Dimitar Blagoev születésének 120. évfordulója alkalmából *A. Avramov* értékeli cikkében helyét és szerepét a nemzetközi munkásmozgalomban (2. szám).

A bolgár állam megalkotásának közelgő 1300. évfordulójához két tanulmány kapcsolódik: *D. Angelov* a bolgár—bizánci viszony Ivan Alekszandar uralkodása idejére jellemző, 1347—1352 közötti kérdéseket elemzi (4. szám), *P. Koledarov* pedig bemutatja az 1388—1393 közötti években a Balkánról összeállított katonai térképeket és az ezeken a Dunától délre fekvő városok erődítéseinek ábrázolását (3. szám).

Az 1976-os számokban több tanulmány és cikk jelent meg az 1877—1878-as orosz—török háborúról, illetve Bulgáriának a több évszázados török iga alóli felszabadulása történetéről. A 4. szám szerkesztősi cikke az „Oroszország és Bulgária sorsa” címet viseli. *Szt. Sanov* tanulmányában értékeli a bolgár felderítők segítségének jelentőségét, melyet a Nyugati Osztagnak, az orosz csapatok N. P. Krigyener tábornok parancsnoksága alá tartozó csoportosításának nyújtottak az orosz—török háború idején (3. szám). *N. Fermandzsiev* írásában pedig a botevista csetnikek részvételét örökíti meg az 1877—1878-as Felszabadító Háborúban (4. szám).

Az orosz hadsereg 1877. áprilisi dunai átkelését idézi fel *D. Barnyakov* „A barátság hídja” című visszaemlékezésében. Az írás érdekessége, hogy a szerző az 1. Bolgár Hadsereg 1945 eleji dunai átkelésének előkészítésére emlékezik, amikor a bolgár és a szovjet műszakiak közösen hajtották végre a folyóátkelést Batinánál. Az egyik szovjet tisztnek, Tatarinov századosnak a nagybátyja részese volt az 1877. évi dunai átkelésnek és az idős ember levélben köszöntötte unokaöccsét. A visszaemlékező Barnyakov ezzel a történelmi párhuzammal mutatja be a bolgár—orosz barátságot és annak folytatását a fasiszmus elleni harcokban kiteljesedő bolgár—szovjet fegyverbarátságban (3. szám).

A VISZ 1976. évi számaiban a nagy évfordulókra emlékezés mellett természetesen helyt kaptak más idősokkal foglalkozó tanulmányok is. A hadművészet történetének témakörébe tartozik például *P. Kozlov* írása a 2. számban, melyben méltatja a főcsapás irányában mért megsemmisítő csapás hatását a fasiszta Németországra. Érdekes írás *R. Dojnov* munkáján, melyben elemzi a szovjet csapatok ellenséggel szembeni fölénye megteremtésének és fenntartásának körülményeit a Nagy Honvédő Háborúban (4. szám). *C. Mladenov* új vonásokkal gazdagítja a bolgár fegyveres erők történeti irodalmát azáltal, hogy összefoglalja az 1944—1945-ös bolgár Honvédő Háború-

ban a vadász és a bombázó légi-erő alkalmazásának néhány tapasztalatát (4. szám).

Tanulmány értékű *At. Ruszev* visszaemlékezése a „Georgi Dimitrov” nevét viselő 3. bolgár népfelzabadító dandár védelmi harcairól (4. szám). *Iv. Nikov* közleménye az 1. Bolgár Hadsereg 1945. március 29—április 14. között végrehajtott murai támadó hadműveletének műszaki biztosításáról fontos adalék a Magyarországon is harcolt bolgár csapatok történetének komplex feldolgozásához (3. szám).

P. Vitanov a transzki partizánosztog megalakulásáról és 1942 júliusa—1943 szeptembere közötti tevékenységéről közöl adatokat a 3. számban, *K. Koszev* pedig a gornoorjahovi partizánosztog kiképzéséről és fegyverzetéről ír a 2. számban.

Az antifasiszta küzdelem egyetemes összefüggéseit érinti *Szt. Racsev* tanulmánya, melyben bemutatja a balkáni népek hozzájárulását 1941—1945 között a fasiszmus felett aratott győzelemhez (2. szám).

A politikai munka katonai vonatkozásainak sokoldalú feltárását erősíti a folyóirat több tanulmánya is. Így: *G. Georgiev—Szt. Alekszandrov* közös munkája, melyben az összefegyvernemi ezredekben 1929—1940. között folytatott illegális forradalmi tevékenységről szólnak (3. szám); *Kr. Krumov* új tényeket közöl a Bolgár Kommunista Párt harcáról a háborús veszély és a bolgár uralkodó burzsoázia militarista politikája ellen az 1935—1939-es években (4. szám). *Tr. Sztefanov* az 1944—1945-ös bolgár Honvéd Háború első szakaszában folytatott pártpolitikai munkát értékeli a 3. számban, *G. Daskalov* pedig a jamboli 29. gyalogezred gárdaszázadának tevékenységéről ír a 4. számban.

Az 1976-os évfolyam harmadik számában jelent meg *Miloslav Nejedlý* cseh hadtörténész tanulmánya, melyben bemutatja a csehszlovák nép felszabadító, antifasiszta harcát a második világháború időszakában. Az értékes összefoglalás a VISZ szerkesztőségének felkérésére készült. Éppen ezért sajnálatos, hogy a szerző, bár megállapítja, hogy a Szlovák Nemzeti Felkelés szerves része az európai népek antifasiszta harcának és internacionalista tartalmát jelzi a benne résztvevők különféle nemzetisége is, mégsem tért ki, legalább nagy vonalakban, a szlovák, illetve az 1945. májusi cseh (prágai) felkelésben részt vett bolgárok tevékenységének bemutatására.

Igen aktuális és figyelemre méltó

anyag található a 4. számban. *A. Orlov* egyetemes irodalmi bázison bizonyítja be, hogy a nemzetközi ideológiai harc egyik fő területe a második világháború alapvető kérdéseinek megítélése és értékelése.

A *Hadtörténelmi Tudományos Társaság „Izvesztija”* címmel megjelenő folyóiratának 1976-os 22. számában jelent meg *Jono Mitev* tanulmánya az 1877—1878-as orosz—török háború diplomáciai kérdéseiről, és *Szt. Nedev* munkája, melyben felhívja a figyelmet a várnai erőd jelentőségére a 18. század második felétől az orosz—török háborúig terjedő időszakban.

A bolgár nép 1923-as Szeptemberi Felkelésének szenteli írását *Krali Kraleu*, méltatva a sztrاندzsanszki területen folyó harcok jelentőségét a Felkelésben.

G. Valkov az 1879—1885 közötti bolgár hercegség hadseregének megszervezéséhez, kiképzéséhez nyújtott orosz segítség tényeiről ír.

Több írás foglalkozik a bolgár nép antifasiszta küzdelmének és honvédő háborújának bemutatásával. *Iv. Jancsev* a bataki század létrejöttével és 1942. júliusáig tartó tevékenységével; *G. Gincsev* pedig az 1. Bolgár Hadsereg állományába tartozó gárdaalegységek — mintegy 1000 ember — 1944. december 30.—1945. májusa közötti működésével kapcsolatban közöl új adatokat. *Radí Boev* dokumentumokat közöl a folyóiratban, melyek hűen tükrözik a haditengerészeti alegységek részvételét az 1944. szeptember 9-i antifasiszta fegyveres felkelésben.

Új adatok találhatók *N. Szladkarov* írásában a bolgár légvédelmi tüzérség 1936—1945 közötti fejlődésére vonatkozóan.

A 22. szám tudományos közléseit *Kuncso Patev* tábornok visszaemlékezése zárja, melyben felidéri a fasiszták börtönében átélteket, találkozásait a bolgár kommunista mozgalom nagyszerű harcosai- val, majd partizánna válását 1943. októberében, amikor elkezdődött a pártért, a népért, a hazáért való új, valóban katonai szolgálata. (*Godó Ágnes*)

Historie a Vojenství (Csehszlovákia) 1976.

Az 1976-os év — a jelentős kongresszusok éve. Ez tükröződik a folyóirat cikkeinek témáiban, melyek a SZKP XXV. és a CSKP XV. kongresszusának főbb kérdéseit világítják meg, de érintik a szocialista és kapitalista országok kommunista pártjainak kongresszusait is. Az

ismertetés néhány ilyen tárgyú, valamint hadtörténelmi témával foglalkozó cikket tartalmaz.

Ladislav Kopecký „Katonai levéltárak és a tudományos kutatómunka a hadseregben” c. cikkében (1. sz., 130—139. o.) bemutatja a törvénnyel szabályozott állami levéltári rendszert, mint az országos tudományos kutatómunka bázisát, a tudományos tevékenységhez szükséges történelmi adatszolgáltatás jelentős tényezőjét. A katonai levéltárak ennek az egységes elveken felépülő és irányított rendszernek a szervezetei, tevékenységükkel megteremtik a feltételeket a katonai levéltárügy és a szocialista társadalmi igények összehangolásához, segítik a katonai építést, a honvédelem és a haderőfejlesztés igényes feladatainak tudományos alapokra helyezését.

A katonai levéltárak a katonai gondolkodás jelentős történelmi információforrásai, munkájuk elsősorban azokhoz a társadalomtudományi diszciplínákhoz kapcsolódik, melyek osztálypolitikai alapokon nyugvó ismeretterjesztő és eszmei-nevelő funkciót töltenek be, de fontos szerepet játszanak a két társadalmi rendszer közötti permanens ideológiai harcban is. Ismerteti a Hadtörténelmi Intézet kebelében működő Hadtörténelmi Levéltár tevékenységét és kapcsolatát a történettudomány, de egészében a társadalomtudományok művelésével, publikációs és rendszerező munkáját, látogatottságát a tudományos kutatók és más érdeklődők részéről, tematikai rendszerét és iratanyagát, szolgáltatásait a kutatók számára, az elsődleges történelmi iratanyag feldolgozottságának mérvét. Végül kitér a következő tervidőszak (1976—80) fő feladataira és fejlesztési koncepciójára.

Karel Richter „Az együttes tevékenységről szóló egyezmény 35. évfordulóján” c. cikkében (2. sz., 89—111. o.) emléket állít a hitlerellenes koalíció megszületésének a második világháború kezdeti időszakában, melynek első lépése az angol—szovjet együttes akcióról szóló egyezmény volt (1941. július 12.). Mivel a csehszlovák földalatti ellenállási mozgalom fő színtere és működési területe Angliában volt, ez az egyezmény jelentős lökést adott a mozgalom fejlődésének, de elősegítette a csehszlovák katonai alakulat megszervezését és harcbevételét a Szovjetunióban, a német területre-lök ellen. A Szovjetunió volt az egyetlen európai nagyhatalom, amely nem értett egyet a müncheni döntéssel és minden eszközzel támogatta az önálló csehszlovák állam visszaállításáért folytatott küz-

delmet saját területén, de segítette a Csehszlovákia területén működő illegális mozgalmat is. Kiemeli a szerző a CSKP erő kifejtését a szocialista forradalom győzelemre juttatása érdekében és képet ad Benés elnök és kormánya politikájáról. Hangsúlyozza, hogy a csehszlovák társadalom fő ellentmondása — a hódító német imperializmus és a csehszlovák nép széles tömegei (beleértve a burzsoá és kispolgári rétegeket is) közötti ellentmondás — a csehszlovák ellenállást hazafias antifasiszta nemzeti mozgalommá tette.

Alois Michnák „A hadtörténettudomány jelentősége a katonai-elméleti gondolkodás fejlődésében” c. cikkében (3. sz., 84—96. o.) a hadtudomány és hadtörténettudomány vitathatatlanul szoros kapcsolatának tényéből kiindulva, a közös kutatási tárgyat — a háborút — véve alapul, a két tudomány kölcsönhatását vizsgálja. Bizonyítja, hogy a történettudomány elsődleges, mivel a háború gyakorlatából indul ki, annak tapasztalataira épít, kiválasztja ezek közül a legszükségesebbet és legértékesebbet és megőrzi, átadja azt a jövő számára. Ezzel szemben a hadtudományra, melynek fő célja a jövő háborújának megvívásával kapcsolatos elmélet és gyakorlat kidolgozása, az előző háborúk általánosított tanulságait figyelembe véve. Leszögezi, hogy a hadtörténelem csakis akkor képvisel értéket a hadtudomány számára, ha általánosításai és ajánlásai segíteni tudják a korszerű feladatok végrehajtását, de nem mechanikus, hanem alkotó értelemben, figyelembe véve a régi normák elavulását és a technika forradalmasítását. A hadtörténelem nem exakt tudomány, nem adhat kész irányelveket, amelyek bármely körülmények között alkalmazhatók. Az új állandó keresésével, a jelen követelményeit dialektikusan vizsgálva és a múltból vett értékeket megőrizve képes a katonai-elméleti tevékenység — mint komplex folyamat — számára megalapozott ajánlásokat adni a fegyveres erők ütőképességének és harckezültségének további megszilárdításához, a szocialista haza és az egész szocialista közösség védelmi képességének fokozásához.

Vlastimil Vávra a „CSKP és a Spanyol Köztársaságnak nyújtott segítség az 1936—39-es években” c. cikkében (4. sz., 58—78. o.) a nemzetközi brigádok megalakításának 40. évfordulójáról emlékezik meg. A nemzetközi segítségnyújtás élén a Kommunista Internacionálé és a Szovjetunió állt, hasonlóan Csehszlovákiában a CSKP. A szerző párhuzamot von

a nemzetközi események között és leszögezi, hogy a spanyol polgárháború idején már veszélyeztette a fasizmus Csehszlovákia nemzeti létét, függetlenségét. A CSKP felhívással fordult a cseh és német szociáldemokráciához és a szocialista néppárthoz a spanyol szabadságharc iránti szolidaritás kinyilvánítására és segítésére, önkéntesek toborzására, valamint a spanyol gyerekek anyagi ellátásában való részvételre. Az önkéntesek harci útját Spanyolországban a XV. nemzetközi brigád állományában, az elszenvedett veszteségeket, az emigrációban töltött éveket, majd a Szovjetunióban szervezett csehszlovák hadtest állományába való belépésüket részletesen ismerteti.

Marián Hronský „A szlovákok nemzeti-felszabadító és forradalmi mozgalmának katonapolitikai aspektusai az 1914—18-as években” c. cikkében (4. sz., 79—107. o.) a mozgalom hazai és határon túli formáit és eseményeit ismerteti. A mozgalom fegyveres formáit ezen belül 5 csoportba sorolja: 1. osztrák—magyar, 2. magyarellenes (monarchiallenes), 3. radikális népi, 4. légiós, és 5. vöröshadseregi. Ismerteti azokat a K. u. K. és honvéd gyalogezredeket, ahol a személyi állomány forradalmi hangulata megteremtette a mozgalom fegyveres alapjait, mely az orosz hadifogságból visszatérő katonákkal bővült és az ellenállás legkülönbözőbb formáit alkalmazták. Bemutatja azt a bonyolult folyamatot, amelyben a szlovák katonák ezrei a monarchia vezetésének engedelmessé ágyútöltelékéből a csehszlovák nemzeti-felszabadító harc aktív résztvevőivé váltak. Mindez Szlovákiában 1918. novemberében népi forradalomban csúcsondott ki, mely elsőpörte a monarchia igazgatási apparátusát, de az új magyar Károlyi-kormány offenzívát indított és Szlovákiára is kiterjesztette hatalmát. Említést tesz a szerző a magyar marxista katonai historiográfia jeles eredményeiről e korszak feltárásában, hangsúlyozva, hogy ez a kérdések vizsgálatánál a magyarországi fejlődést és annak társadalmi tartalmát veszi alapul.

Pavel Drška, Jan Gebhart, Vlastimil Vávra „Örök érvényű hagyaték” c. cikkükben (5. sz., 114—140. o.) Klement Gottwald születésének 80. évfordulója alkalmából emlékeznek meg a CSKP egyik legkiemelkedőbb vezető munkatársának, a nemzetközi munkásmozgalom kimagasló személyiségének életéről és tevékenységéről. Gottwald 1912-től — 16 éves korától — tagja volt a munkásmozgalomnak, intenzíven érdeklődött a politikai események iránt, tanulmányozta a szo-

cializmus elméletét. Az első világháborúban a 42. tüzérezrednél szolgált és megsebesült, majd ismét a frontra — a Piavéhoz — került. Részesese volt a Nagy Októberi Szocialista Forradalomnak, majd az új csehszlovák állam megalakulásának. 1920-ban üzemi bizalmi, 1921-től hivatalos forradalmár, a „Hlas ludu” szlovák újság szerkesztője. 1925-ben a CSKP III. kongresszusának küldötte, majd az azt követő években a párt bolsevik szárnyának vezetői között találjuk. 1929-ben beválasztják a Komintern elnökségébe. 1934-től Moszkvában dolgozik Dimitrov és Togliatti oldalán, majd 1936-ban hazatér és szervezi a CSKP VII. kongresszusát, ezzel párhuzamosan a spanyol forradalom segítségét. 1938-ban ismét kénytelen a Szovjetunióba távozni, innen szervezi a külföldi csehszlovák ellenállást, a csehszlovák hadtest megalakulását szovjet földön és harcát a szovjet hadsereg oldalán. Megfogalmazta a CSKP politikai irányvonalát és legközelebbi feladatait, megszervezte a csehszlovák önkéntesek csatlakozását a partizánmozgalomhoz. 1945-től, a felszabadulást követően, a népfrent elnökeként a Kassai Kormányprogram realizálásán dolgozott, megalapozta a fegyveres erők fejlesztésének irányelveit és részt vett a CSKP VIII. kongresszusának megszervezésében. 1946-tól, a választásokat követően, a párt és a minisztertanács elnöki tisztét töltötte be. Az 1949-es IX. kongresszuson 10 pontos tervezetet terjesztett elő, mely a szocializmus lenini építési elveinek hazai adaptálását jelentette és a hadseregépítés elveit is tartalmazta. A halál 1953-ban, erejének teljében, alkotó munka közepette érte. Személyében a csehszlovák nép, de az egész nemzetközi munkásmozgalom is jeles harcosát, vezetőjét vesztette el.

Eduard Čejka „A győzelemhez vezető úton” c. folytatásos cikke e részének a „Második világháború prologja” alcímű adja (6. sz., 119—146. o.). Ábból a gondolatból indul ki, hogy 1939. szeptember 1-én véget ért Európában és az egész világon a relatív béke 20 éves időszaka és kezdetét vette a második világháború, mely a történelem vitathatatlanul legnagyobb mérvű konfliktusaként számos népet taszított a fizikai lét és nemlét határára. A háborút a világimperializmus szülte és a fasiszta államok tömbje robbantotta ki, de súlyos felelősség hárul a kapitalista Nyugat uralkodó köreire is. A háború két imperialista csoportosulás összecsapásával indult — a hitleri Németország megtámadta Lengyelországot, mely az angol—francia imperialista cso-

portosulás tagja volt. Három nap múlva hadba lépett Anglia, Ausztrália, Új-Zéland és India, valamint Franciaország, majd ezt követően Tiso klerikális-fasiszta rezsimje, a Dél-Afrikai Unió, Kanada, az USA, Románia, Belgium, Hollandia, Luxemburg, több ország pedig kinyilvánította semlegességét. Japán ekkor már hadban állt az ázsiai kontinensen. Kezdetét vette a „furcsa háború” Európában, majd Hitler nyugati hadjárata és az Angliai Csata. A szerző ecseteli a fasiszta koalíció kezdeti sikereinek okait, főleg a légi és tengeri hadviselésben, a kialakult erőviszonyokat, a területszerzés és a megszerzett ipari kapacitások hasznosítását a keleti háború előkészítésében, beleértve a Szovjetunió megtámadását, valamint a Berlin—Róma—Tokió tengely megszlárdulását.

Az évfolyam cikkeinek magyar vonatkozásai:

— Marián Hronsky cikkében (4. sz.) a

Károlyi-kormány felvidéki politikájáról, a magyar hadifoglyok részvételéről a partizánharcban, az Osztrák—Magyar Monarchia nemzetiségi politikájáról esik szó. A cikk bibliográfiájában szerepel a Józsa—Vajda tanulmány a HK. 1973/1. számából. Lábjegyzetben ismerteti a túlnyomórészt magyar állományú 12. komáromi gyalogezred, majd az egész közös hadsereg nemzetiségi összetételét százalékos formában.

— Az 5. számban bibliográfiát közöl a szerkesztőség a szocialista országok pártkongresszusairól, köztük az MSZMP XI. kongresszusáról is.

— A 6. számban Josef Urban a „Testvérpártok kongresszusai a Varsói Szerződés tagállamainak katonapolitikai együttműködéséről” c. cikkében hivatkozik Kádár Jánosnak a XI. kongresszuson tartott beszámolójára, melyet a Rudé Právo 1975. március 18-i száma közöl cseh nyelven. (*Nádor Tibor*)